

Budenz József.

(1836—1892.)

Egy igazi magyar tudós halt meg a m. héten: Budenz József, ki idegen föld szülöttje volt, jóformán nyelvünk ismerete nélkül jött be hozzánk az ötvenes években s ki idővel a legnagyobb szolgálatokat tette nyelvünknek az összehasonlító nyelvészet terén kifejtett óriási munkássága által. Az erőteljes férfiút, a ki visszavonultan élt Budán, a tudományos kutatásban lelve legfőbb élvezetét, szélütés döntötte sirba. A télen azonban már influenzában szenvedett s barátai hiába ünszolták, hogy utazzék el, ő itthon maradt s rendesen eljárt az akadémiai ülésekre és az egyetemi előadásokra.

Budenz József Rassdorfbán, Németország egyik falujában született, a hol édesapja iskola mester volt és az elemi osztályokat korán elvégeztette vele. Aztán a fuldai gimnáziumba küldötte, a hol hat év alatt középiskolai tanulmányaival is elkészült s tizen-nyolczéves korában a marburgi egyetemre ment.

Budenz csak egy évig maradt itt, azután a göttingai egyetemre ment klasszika-filológiát hallgatni. Mellékesen archeológiával foglalkozott s az összehasonlító nyelvészet terén szintén iparkodott ismereteket szerezni. Három esztendő múlva doktorátust tett az indorgermán nyelvészetből és az archeológiából.

A huszonnégy éves fiatal ember benső barátságban élt Nagy Lajossal, a ki akkor a göttingai egyetemen theológiát hallgatott s a ki most az unitáriusok kolozsvári főiskolájában a magyar és a görög nyelvet tanítja. Az összehasonlító nyelvészet révén szóba jött közöttük a magyar és a finn nyelvek egynémely hasonlósága is s Budenznek a fiatal magyar papjelölt segítségével nemsokára sikerült a magyar nyelvet megismerni. Először megtanulta az alaktant, azután Arany Toldiját kezdte olvasni.

Időközben a kezébe kerültek egy német egyetemi tanárnak az altaji nyelv-

BUDENZ JÓZSEF. †

vekről szóló tanulmányai. Ezekből a tanulmányokból figyelmessé lett az altaji nyelvek közt tapasztalható nagy hasonlóságra s nagy kedve támadt Magyarországra jönni. Közölte óhaját Nagy Lajossal, a ki 1858. tavaszán hazaérkezvén, a fővárosban meglátogatta Hunfalvy Pált, a magyar összehasonlító nyelvészet új életreébredését s közte és Budenz közt összeköttetést hozott létre. Levelezni kezdtek egymással, a minék az lett a következménye, hogy Budenz 1858. május 16-án Magyarországra jött. Nemsokára Debreczenbe rándult Lugossy Józsefhez, a honnan visszatérve, két hónap mulva már folyékony beszélt és irt magyarul.

Az 1858—59. tanév megnyitásával a székesfehérvári katolikus gimnáziumban helyettes tanár lett s a német és görög nyelvet tanította, 1861-ben pedig fülhöztek a m. t. akadémiához könyvtárságéknak, mert az volt a vágya, hogy a fővárosban élhessen. Itt aztán 1868-ban, a magyar összehasonlító nyelvészet előadására egyetemi magántanárnak habilitáltatta magát, 1872-ben az altaji összehasonlító tanszéket rendszereztek, a midőn egyetemi rendes tanárrá nevezték ki.

Budenz hosszabb utazást tett Finnországban, a honnan nyelvészeti kincsekkel megrakodva tért haza. A m. tud. akadémia már korábban levelező, 1871-ben május 17-én pedig rendes tagjává választotta. Rendes tagja volt az elhunyt a helsingforsi finn irod. társaságnak és a dorpati észt tudós társaságnak, levelező-tagja a szentpétervári tud. akadémiának s tiszteletbeli tagja a párisi Societé philologique-nak. 1878-ban átvette Hunfalvytól s mai napig vezette a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztését. Huszonöt éves tudományos munkássága elismerésül, 1984-ben kir. tanácsosi címet kapott.

Számos műve közül az Ugor összehasonlító szótárt tekintik főmunkájának, melylyel az akadémia nagy jutalmát nyerte el. Szakmájában nagy tekintélynek örvendett, s az egyetemen, hol az altaji összehasonlító nyelvészetet adta elő, nehezen lesz pótolható, bár egész iskolát nevelt maga után.

A tudósnak családja nem volt, csupán özvegye maradt, a kit egész csendben vett nőül pár év előtt.

Budenz egyike volt a legegészségesebb embereknek, a ki a betegséget egész életében csak hirtől ismerte. Állandóan Budán lakott, messzeeső helyeken s télen-nyáron gyalog tette meg az utat az egyetemre és az akadémiára, néha naponként többször is. Noha nehezkés járásu ember volt, sürin tett kirándulásokat a budai hegyekbe. Kirándulásaira rendszeren magával vitte legkedveltebb tanítványait, a kiket ilyen alkalmakkor is oktatott. Vissza-

jövet azután egy kis korcsmába vitte vendégeit, a mely arról nevezetes, hogy ott a vendégeknek kell kiszolgániok magukat. Itt érezte magát legjobban s általa nem ritkán igen előkelő irodalmi társaság gyűlt össze ezen a falusias mulató helyen.

Temetése nagy részvét között ment végbe. A tudósok és írók nagy serege meghatottan állotta körül az idegenből minden ízében magyarrá vált tudós sírját.

Áldás emlékére!

A baba anyja.

Irta: THURY ZOLTÁN.

— No, öt forint, öt forint! Nem kell senkinek?

A direktor rázta kezében az öt forintos bankót, mutogatta, hogy milyen szép, mosolygós, sima, nincs rajta egyetlen ráncz és valódi öt forintos, aranyból van az alapja.

— No, nem kell senkinek? Komédiás népek! öt forint.

Izérgette, hogy nem számítja fel a gázsiba s még sem kellett senkinek. Nagy volt az ára. Egy eleven pólyás baba, a ki parancsóra tud sirni. Olyan darabot adtunk, a melynek a hatásos végjeleneit ez a síró baba teremti meg. A mikor már el van rontva minden, ő a mellékszobában sirni kezd. A bankár urfi kiejti kezéből a fiát, melylyel már majd hogy el nem követett valami szörnyüséget, karjaiba ragadja a fiát, a másik szobából előront a szintén kétségbeesett anyja, egymás karjaiba omlanak, a fiu tovább sir, kölcsönösen megbocsátanak egymásnak: finálé csárdás. Helyi szerző komponálta, ezt ilyenformán össze, megbocsátottuk a bűnét, mert szép bevételünk volt a darab után s előadás végén banket. Tegnap adtuk először a darabot és gyönyörűen is mentek a dolgok négy felvonásain keresztül, csak az ötödikben esett meg egy kis skandalum.

Nem kaptunk gyereket, hát Bandi, a kellékes, vállalta el a gyermek szerepét s egy kuliszához dülve, várta a végszót. Az ügyelő kiáltotta: most. Bandi zokogni kezdett s a közönség ezen a nagyon szomorú helyen úgy elkezdett nevetni, a mint még soha. A szerző tépte a haját, a direktor rátette kezét a kasszára s látszott az elhatározás, hogy inkább meghal, mintsem valakinek visszaadjon ebből a pénzből csak egy krajczárt is. A színpadon mindenkit tul akart kiállítani a bankár urfi s az a szerencsétlen Bandi pedig csak zokogott tovább, míg valaki be nem fogta a száját.

Ez volt tegnap, ma már másképpen lesz. Közkívánatra még egyszer adjuk a darabot . . . csak a gyerek, az a visító gyerek . . . jól megfizetné az igazgató s mégsem akad senki, a ki kölcsön adná a babáját kellékebe.

— Öt forint, öt forint.

A primadonna néhány kegyenczcel gunyosan tesz megjegyzést a gyermekvásárra. Neki hála Istennek nincsen, jó szelleme mindig megőrizte a veszedelemtől. A kórikus mama széles tenyerével nagyot üt egy tizenkét éves suhancz vállára.

— Lásd, ha baba volnál!

Egy szegletben egy zöldes kuliszához támaszkodva, hosszú, vézna arczu férfi igyekszik meggyőzni feleségét egy kis zsidó zsszonny.

— Tegnap se volt már egy rossz vasunk se, miből élünk meg elsejéig. Neked cipő kell, nem járhatz már így tovább, nekem nincs dohányom. . .

Az asszonyka határozottan, szinte irtozáttal felelt:

— Nem, nem, nem.

Ketten kapnak havonként harmincz forintot. Az asszony szükségéből eljásza rosszul a naiv szerepeket, a férfi pedig tenor primet énekel a karban. Kicsi pénz az a harmincz forint . . . és hozzá még a gyerek. Szalagos pólya, csipkés fejkötő, nem jut ki mindennek, sokszor látnak szükségét szegények.

Még sokáig beszélgettek egymással ott a kulisza megett, de az asszony csak későn egyezett bele, hogy kitegye a gyermeket a hűvös esti szélnek s felhozza a színházhoz. Különb is fogadása tiltja. Nem jó a gyerekek megmutatni a fényességet, beleszeret ebbe a kutya rossz kenyérbe. De hát még kicsi, úgy se érti meg, jól van no.

A direktor még mindig himbálja kezében a gyüretlen, szép bankót. A kórikustáné mondja:

— No direktor ur, felhozom én a gyereket.

Ugy mutogattak utána, mikor férje karján végig ment az udvaron, mintha pestises lett volna.

— Látszik, hogy zsidó!

— G'scheftet csinál a gyerekével. Pfüj!

Este is félreállottak az utjából, mikor jött, suttogtak utána s egy másik asszony megsimogatta, megbecézgette a kis pénzszerzőt. Nem is emlegették másképen egész előadás alatt. Az asszony hozzászólt már régen ahhoz, hogy neki türnie kell s türt is csendesen. Egyebet se csinál. mióta itt van. Karjai közt ringatta a gyereket s várta a végszót és az ügyelő intését. Gyönyörűen haladt minden. Mindenkinek ragyogott az arcza. Nem kell félni a blamáztól, eleven tíz hónapos gyerek fog itt ma sirni, nem az a gyámoltalan Bandi.

Az ötödik felvonás kezdetét jelezte a csengetyű, a zene elhallgatott s fül-szaladt a függöny. Most, most. A baba ilyenkor már régen alszik otthon s most ébren tartotta a sok ember, a sok lámpa, a zaj, a fény. Végre az utolsó felvonás kezdetén elnyomta az álmot, összezsucsorította kicsi piros aj-

kait, hadonászó karjai aláhanyatlottak s elaludt csendesen. Anyja alig hallja már a gunyos suttogást, nem látja maga körül a mosolygó népet, csak az alvó gyermeket nézi s lassankint elfeledi, hogy miért van itt. Odabenn a színpadon már foly a vihar. A bankár urfi kissé döcögős jámbusokban szavalja el a szerencsétlenségét s nyul a revolver után. Az ügyelő int: most! Az asszony nem veszi észre, megfogja hát a karját s fölrázza álmából. No! Az asszony mintha igazán most ébredne föl és elfeledett volna mindent, körül néz, újra visszazáll tekintete a gyermekre s a legtermészetesebb hangon mondja:

— Alszik.

— Fel kell költeni. Csipje meg!

A rendező is kiabál: Sirni, sirni!

A direktor előveszi a pénzt, idegesen mutatja a bankót, a szerző odarokan, ki akarja ragadni kezéből a gyereket s fölrázni, hogy kezdjen már reá. A kis zsidó asszony arcza egészen átváltozik, gyöngye ökleit összeszorítja, reszket az ajaka s míg egyik karjával árnyékba takargatja ezt a mosolygó ártatlanságot, fenyegetve emeli fel a másikat.

— Nem engedem, hogy bántsák.

A végszót régen elmondták, fejét veszi mindenki. Mi lesz itt? Összevissza kiabálnak s fejtellenül futkosnak ide-oda.

— Frida, gondold meg. Nincs dohányom.

— Öt forint, öt forint!

— Sirni, sirni.

— El kell venni tőle.

Néhányan olyan mozdulatot tesznek, mintha csakugyan ki akarnák szakítani anyja karjai közül a gyereket, a szegény asszony öklével akarja megvédeni kincsét.

— Megütöm, a ki hozzányul.

Nem is nyul hozzá senki. Bandi föl találja magát sirni kezd egész erejéből, a közönség hahotázik, jól mulatnak s a kis koristáné az általános zavarban kisuhan az ajtón.

Másnap fölmondott nekik a direktor. — hát elmentek tovább.

D a l.

Ha tün merengve járok olykoron,
S elhal a szó beszédes ajkamon,
No kérdd, mi bánt, mi nyomja lelketem,
Hisz őszintén úgy sem felelhetek.

Szegény szívemnek annyi vágya van,
Hogy rágondolni ajkam szótalan;
De úgy lennék én szászor boldogabb,
Ha értenéd te némaşágomat! . . .

Földváry István.

„Nem megyek vele!”

Irta: Bede Jób.

A rendőrfőkapitány hivatalában toltam az időt. Erősen kánikula volt künn, a juliusi napok legjavából, délután négy órákor. Az események megállottak, az egész város nyugalmas volt és új akta egy sem akadt a főkapitány asztalára. Hát pipáztunk és beszélgettünk. A főkapitánynak egy fogadott fia volt, itt játszott katonásdit a szobában és kelletette magát az apa előtt, a — ki, mintha nem is a hivatalban volna, — néha ölbe kapta a gyermeket és összevissza csókolta piros arczáit. A függönyök mögül elvéte tévedt be egy napsugár és csikokat rajzolt a falra, a szőnyegre s az íróasztalok tentatartóira. A gyermek tükröveggel igyekezett felfogni a napsugarat, én segítettem hozzá. A nevelőapa boldogan mosolygott. Ugy szerette a kis Józsi, mintha az ő véréből való vér lenne. Talán a hivatalos idő egészen így telt volna el, ha kívülről most zavart hangokat nem hallunk.

— A főkapitány urral kell beszélünk. Csak ő igazíthat dolgunkban, — hangzott.

— Nem lehet, — mondtam. Ügyvédhez tartozik, vagy járásbírószághoz, vagy törvényszékhez; menjenek. A nélkül is el van foglalva a főkapitány ur, — feleli az irnok.

— De beszélünk vele, akár ide tartozik, akár nem. Van szíve a főkapitány urnak, majd eligazít minket.

Es előre tolakodva, bejön a hivatalba egy kopottas ember, egy tiszta öltözetű sovány asszony és egy szőke-haju üde lányka, most fejlődő gyermek, nyolcz-tíz évesnél nem idősebb.

Bejönnek és megállanak. Elöl az ember. A szeméből félig szégyenkéz, félig makaesség sugárzik ki, egészben azonban állatias kifejezése van. Mozdulatai idegesek, kezei reszketnek ha gesztikulál velük és az izgatottság miatt tagoltan beszél. Utána az asszony. Még nem idős, de már nem fiatal. Hanem az arcza jóságos és tekintete szelid. Abban a korban van, a mikor az asszonyok legtovábbra maradnak meg egyformáknak s ha valamely érzelm felfakad a szívükben, az állandó marad. Az asszony ruháiba fogózkodik a szép növésű gyermek és kötényével eltakarja az arcját.

Józsi, a főkapitány nevelt fia, félrehúzódik a pamlag szögletébe és hallgatag nézi a társaságot; neki ilyenkor nem szabad mocczanni sem.

A férfi kezdi a beszédet. Rekedtesen és zavarral szól:

— Engedelmet kérek, főkapitány ur. A nevem Kimar Pál, cipőföldozó vagyok a sánczalja-utczában.

— Ismerem a nevét. Szokott éjszakai botrányokat csinálni a korcsmákban. No mi baj?

— Kérem alázattal. A nevem Kimar Pál, cipőföldozó vagyok a sánczalja-utczában.

— Tudom már; tovább . . .

— Ugy történt, instállom, hogy ez a gyermek, itt Erzsi. Hát ez a gyermek az én leányom volna. De ezelőtt hét évvel, még igen kicsiny korában rosszul éltünk a feleséggel. Én korhely voltam, azzaz, hogy tisztelettel szóljak, könnyelmű voltam. A feleségem unalmas fejjérnép volt, mindig imádkozott és sokat sirt. Az orra is vörös lett a sok sirástól. Szidott, hogy eliszom a keresményt. Azt akarta, hogy kivüle ne ismerjek senkit. Féltett a sánczaljai leányoktól, meg asszonyoktól. A vége az lett, hogy meguntam. Az asszonyt elkergettem. Akkor, instállom tavasz volt, némi pénzem akadt s egy hétig nem mentem a házam felé. Mikor haza vetődtem, a feleségem nem volt otthon. Azután jutott eszembe, hogy elkergettem. A leányka sem volt odahaza, pedig őt nem kergettem el.

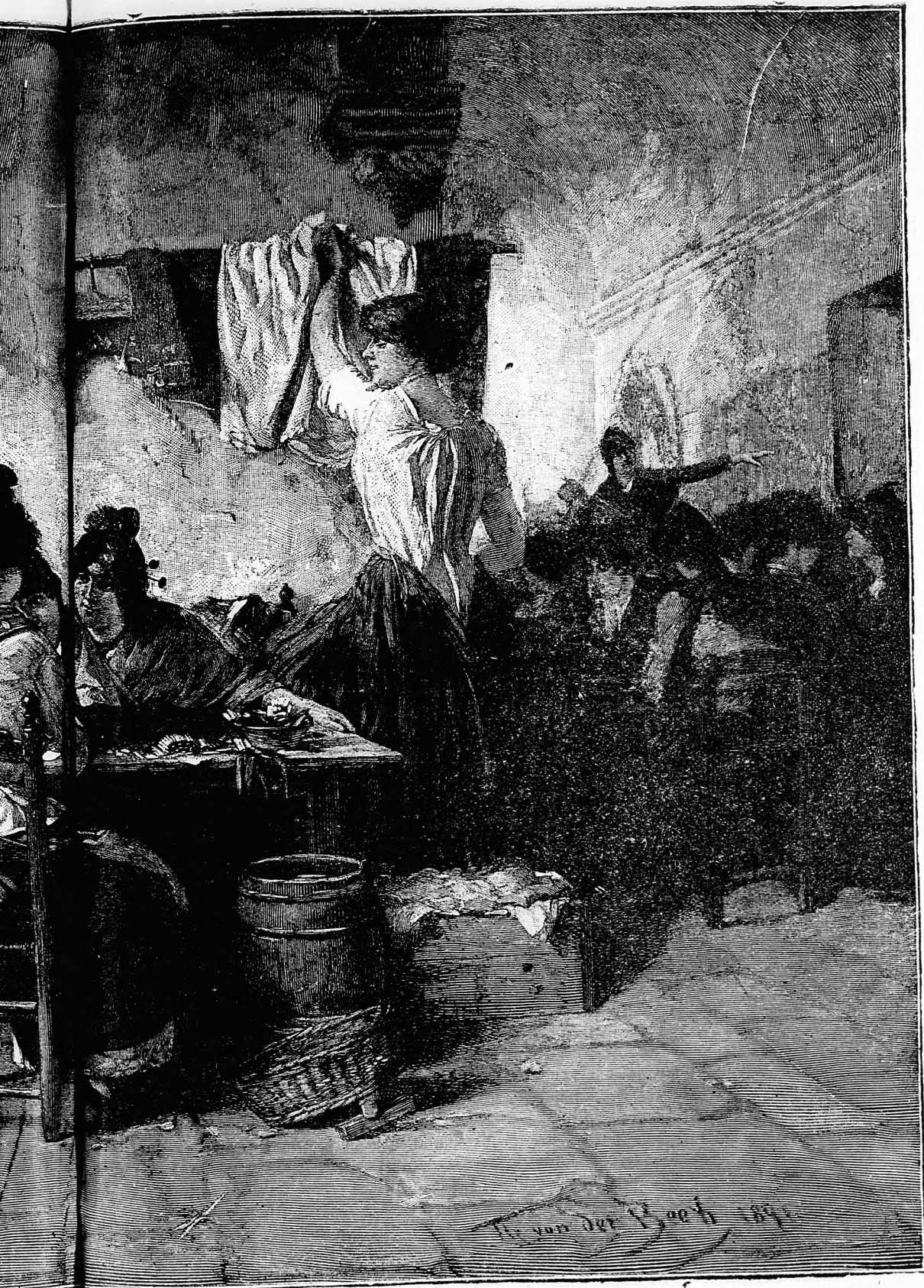
Megállott a beszédben, Hörgött és nehezen lélekzett. Olyan bajjal nyögte a vallomásokat, hogy az embernek megeseett rajta a szíve. Erzsi, a kis leány félrefordult és keserves könyek marták az arcját. Helyette az asszony folytatta:

— Elkergette bizony a feleségét, egy áldott asszonyt. Milyen dolgos volt az és milyen türelmes! Egész napon és éjszakakon át mosott, hogy bővitse a pénzt, a mit aztán ez az ember elivott. A hogy a feleségét elkergette, a leányka egyedül maradt. Gondoltam: magamhoz veszem, a mig visszajön. De a mikor az apa visszajött s megtudtam a leányka sorsát, nálam hagyta Arra felé se nézett, járta a bolondját korcsmákban, rossz asszonyok között évekig. Olyan volt, mint egy telhetetlen állat. A leánya gyakran részegen ödöngeni a sikátorok között. Ilyenkor csókolni akarta néha a gyermeket, én azonban nem engedtem, ne-hogy megtudja, hogy ez az uteza csufja, az apja. Erzsi szerencsére az anyja ütött. Tanulékony és okos gyermek. Csendesen viselte magát örökké, mintha tudta lennie. Hát felnőtt. Nem bánom, hogy magamhoz vettem.

A gyermek megfogta az asszony kezét és csókoltatta forró ajkaival. Az apa vérben forgó szemét ráártotta és magához akarta vonni a karjánál fogva. Erzsi azonban visszahúzódott és mint megriasztott őz, keresett oltalmat az asszony mellett.

Csend lön. A kis Józsi az ablakhoz ment és félre vonta a függönyt. Özön-nel tört be a nap és ablakon át a templom magas tornya világolt elő s egy darab a fellegtelen szüz égből is látszott. Az asszony arrafelé fordult s úgy hasonlított e pillanatban a falusi szentképek jóságos asszonyához mintha csak róla vehetnének mintát a piktorok. Az apa önkénytelenül félre állott

és lehajtotta a fejét. Künn az őrök pakkolóztak és a hogy az óra ötöt ütött, fölszedegelődztek, elmentek haza.

— És most mit akar? — kérdezte a főkapitány Kimar Pált.

A férfi csak nehezen birt beszlni. De egyszerre miként ha a forrongásban duzzadó hegyipatak nyilást tör magának a köves oldalból, kiabálva szólt:

— A gyermekemet a akarom vissza, a kihez jogom van. Szükségem van reá a házban. Egyedül nem tudok élni. A gyermek kell nekem. Kérem a főkapitány urat, hogy a ítélje meg nekem ezt a gyermeket, a ki az enyém.

Várbatták, hogy a főkapitány azt mondja: Ez az ügy nem ide tartozik, járásbíróshoz, vagy törvényszékhez tartozik; mennjenek oda. De a hivatalos idő már elmúlt; a kis Jozsi is olyan részvétellel huzódott Erzsike felé és a csöndesség nagyon megható volt.

— Gyermekem, — szólt a főkapitány, — ez a bácsi a te édes apád vele ke'l menni mened. Engedd el a néni kezét és menj apával. Igen?

De a gyermek szívecskéje hangosan tombolt. Egész testében reszketett és szinte látni lehetett, hogyan futnak át az agyán, a gondolatában és a ehhez az emberhez fűzik, a kitől mindig ir-tózott, ha sánczalja sikátorai között ödöngeni és a ki elüzte az anyját, szegényt, hogy ennek meg kellett halnia.

Nem engedi, nem engedi az asszony kezét, de belefogózkodik a másik karjával a derekába, odafekteti az ölébe az arcát, nehéz sirással zokog fel, mintha temetne valakit és azzal az enerzsiával, a minő csak az élethez ragaszkodás utolsó pillanatában lesz még az övé, kiált fel:

— Nem megyek veled!

Kimar Pál se jobbra, se balra nem nezett. Kitámolygott a szobából.

... Este lett. Ez a nyári est nem volt olyan, mint a többi. Novemberi hideg jött. Egyszerre beborult az ég és háromszoros vastag felhők fűdték el a csillagokat. Hűvös szél összetörte a virágokat. Villámlás nem volt, csak valami tompa moraj zugott néha. Aztán teljes erővel, hitetlenül és szigoruan kitört a zivatar. A szél házfödeleket söpört el és fákat döntött ki. Itéletes idő volt.

A sánczalja sikátorai között botorkálva igyekezett haza Kimar Pál. Megüvegesedett tekintettel nézett jobbra-balra és nem kapta a házát semmiképen. A lábai mind arrafelé vitték, a hol az a jó asszony lakik, a ki elhagyottságában anyja lett a leányának.

Benézett az ablakon. A kis Erzsi fehér ágyán térdpelt és összetéve a kacsóit, mosolyogva imádkozott:

És ne vigy minket a kisértetbe, de szabadíts meg a gonosztól. . .

Az imádkozást elvégezve, átölelte az asszony nyakát és vidáman kiáltozta:

— Milyen jó, hogy nem kellett velemenni!

Az apa, hogy, hogy nem, térdre esik a fal mellett. De imádkozni sohasem tudott. Hanem úgy térdel csuszva átmege az utca másik oldalára, mit meredek part emel ki a Szamos árkából. Alant a zivatar megdagasztotta a vizet. A habok folytonos lármájában nem is okoz nagy zajt, ha a pártról valami tömeg alábukik.

A golyák családi életéből.

Irta GROSZ LAJOS.

Mikor a tavasz langyos melege beköszönt s a föld fagyával a vizeket borító jégkéreg eltűnik s úgy Józsefnapja táján megérkeznek a golyák, mint a tavasz előhírnökeit örömmel üdvözlik mindenütt.

Örülnek nekik, mint régi ismerősöknek, mert minden fészekbe az a pár érkezik, mely azt építette. De sajátságos, nem mind a ketten jönnek meg egyszerre, hanem először csak az egyik és ez a golya-papa. Mint udvarias és szerető férj előre siet, hogy tájékoztadjék az iránt, mi újság a régi lakás körül. Nem rongálták-e meg, lesz-e sok dolog a kitatarozással, avagy nem pusztították-e el egészen?

Mindezekről tudomást szerezvén, egy-két napi időzés után eltűnik. Ha a régi fészket türethető állapotban találta eltűnése után harmad napra megjelenik az ő párjával s csakhamar hozzá fognak a tatarozás fáradságos munkájához. Mások meg új fészeképítéshez látnak. Ez legnagyobb részt a tavalyi nemzedék, mely e kedves, de nehéz munkával most küzd meg először. Igen, először, mert hiszen még csak most töltik be életök első évét. Egy éven alul pedig még a golyák sem alapítanak családot. Egy éves korukban is csak azok az urfiak, kiknek sikerül feleségre szert tenni. Mert nem megy ám ez oly könnyen, mikor oly sok a férfi és oly kevés a nő.

Mikor aztán minden rendben van, a golyamama négy-öt ludtojasnyi fehéres tojást rak bele s egy hónapig ül azokon, mely idő alatt a golyapapa a legnagyobb odaadással ápolgatja, dédelgeti. A kis feleség nem szenved hiányt semmiben; ha egy kis sétarepülést akar tenni, a minthogy tesz is, a golyapapa példás türelemmel ül a tojásokra, hogy ki ne hüljenek. Élénk kelepeléssel üdvözli a menyecskét megérkezésekor s a legnagyobb készséggel engedi át neki a helyét hogy kipihenje a séta fáradaimait.

A férjecske néha két óra hosszáig vagy még tovább is oda van és a kis feleség példás türelemmel várja visszatértét. Néha azonban hiába várokozik.

Nem jön. Egy ostoba golyó, vagy más valami találta és — a golyamama özvegyen marad. Keserves bánat honosodik meg e nem várt szerencsétlenségre az ő szívében s ha ez óriási szerencsétlenséget nem enyhíték az anyai örömök, akkor örökre elhagyná azt a kedves fészket. Igy azonban vár és türe. Távozáskor gondosan betakarta tojásait s nagyon siet azokhoz visszatérni, hogy baj ne essék bennök.

A kis menyecske néha három napig is viseli az özvegyesség fátyolát, mikor aztán egy árván maradt golyaurfinak nyújtja oda — a férj megüresedett helyét. A mostoha papa épp oly gondosan táplálja kicsinyeit, mint az igazi. Ha pedig a kis feleség ütközik össze séta közben valamelyes golyóval, akkor az özvegyen maradt papácska gondozza árvaít. A férj sokkal tovább marad özvegyen, mint az asszonyka, mert a golyaasszonyok, ha már özvegyen maradnak is, nem kóborognak. De azért kíváncsian nézik, nem jön-e valaki s a mint észre veszik, hogy jön, sietve csinálnak neki helyet, mit az természetesen rögtön el is foglal.

Egy hónap elteltével kikelnek a kicsinyek, melyek nagyon esetlenek, gyámoltalanok és csunya. Testüket sárga pihék fűdik, csőrük és lábaik feketék.

Hogy a golyapár milyen hűséges egymáshoz, kitűnik abból, a mit Brehm mond.

„Egy alkalommal — beszéli a nagy ornithologus — Afrikában utazván, csodálkozva láttam egy rét közepén egy golyát akkor, mikor a többiek már rég visszatértek Európába. Mintán nem tudtam a titok nyomára jönni, lelöttem. Meglepetve vettem észre, hogy a nöstény golya azért maradt vissza, mert az egyik szárnya el volt törve és így nem kelhetett a nagy utra. Kis vártatva megérkezett a him is, ki felesége iránti szeretetből elhatározta vele maradni Afrikában.“ Brehm nem kételkedik abban, hogy hasonló esetben az asszonyka sem riadt volna vissza ily önfeláldozástól.

Ha azonban az asszonyt rajta kapja a férj valamelyes tiltott cselekményen, akkor bosszúja kegyetlen. Egy ilyen esetet beszélek el az alábbiakban:

Egy napon a szomszéd 12—13 éves fia felmászott az istálló tetejére a golyafészkekhez s az abban levő fiókák egyikét egy kis sárga pelyhes libafiókáival cserélte ki, természetesen a golyaszülők távollétében.

Nemsokára a csere megtörténte után megérkezett az anya egy hatalmas békával a szájában. A kicsinyek a fészek széle felé kapaszkodva igyekeztek anyjuk szájából kivenni a falatot, hosszú vörösödő, de még gyöngye csőrükkel. De az anya, mint ez olyan mamához illik, ki fiókáit jó nevelésben akarja részesíteni, nem engedett nekik, hanem a fészek szélére szállva széttépte a

békát s igazságosan osztotta el négy csemetéje közt. Ezek nagy mohón lépték el a zsiros falatot. Észre sem vette, hogy a négy csemete közül egy hozzá sem nyult a reggelihez, hanem nyugodtan aludt meleg fekhelyén.

Miután a kicsinyek jóllaktak, lehevredtek; most jóiak látta az anya szárnyaival betakargatni őket, hogy az égető nap sugaraitól védve alhassanak s szépen reájuk ült.

Rövid időre ezután megérkezett az apa is egy hatalmas siklóval a csőrében. Valóságos gyönyör volt nézni, mily szépen és ügyesen uszott a kék éterben, s szinte látszott rajta a vágy fiókáit minél előbb megvendéghelhetni.

A feleség már jókora távolságról észrevette s felállva fiókáiról, a fészkek peremére lépett, hogy szentélyének küszöbén üdvözölhesse.

A mint ez leszállott, az asszonyka kepelgetni kezdett.

A férj letette a kigyót, szeretettel viszonzta a kepelést, a mint azonban a fészkekbe nézett, hirtelen elhallgatott.

Hirtelen, igen, egyszerre, mintha a csőre tölt volna le.

Mit látott? a mi ilyen hatással volt reá?

Semmit. Csak a cserét vette észre és ez elég ok volt arra, hogy gyaau támadjon a szívében az asszonyi hűség iránt. (Ilyenek a férfiak.)

De mégis, mintha nem hitt volna szemeknek, elfordította a fejét s gondolkozni látszott. Azután pár lépést hátrálva, óvatosan közeledett a fészkekhez s mind mélyebb és mélyebben tekintve beléje, igyekezett a valóról meggyőződni. Azonban mindannyiszor hirtelen visszakapta a fejét, mintha csipéstől félt volna.

Igen sokáig huzakodott gondolataival és sehogy sem akarta elhinni, hogy csalódott a feleségben.

Szomoruan sütötte le fejét.

A felesége, ha nem is vette még észre a cserét, de a mellőzés, melyben férjem uram részesítette, nem kerülte ki a figyelmét. És úgy lát-zott, mintha eziránt kérdezősködött volna is, de a magát becsületében sértve érzett férj „feleletre“ sem méltatva életpárját, egy merész mozdulattal szárnyra kapva, elrepült.

Az asszonyka nem ült vissza fiókáira, hanem féllábra állva gondolkozott s bizonyosan azt az axiómát ismételtette, hogy „a ki szerelmes, az bolond is“. Majd kijózanodik s akkor megbánja, a mit tett.

Ez a nyugodtság azonban csak lát-szólagos volt, mert a mint az idő mult s a férjecske nem tért vissza, bizonyos nyugtalanság vett rajta erőt, a mi abból tünt ki, hogy többször tett kísérletet az elrepülésre, de mindannyiszor lemondott a szándékáról.

Be-bepillantott a fészkekbe és fél lábra állva, várta a történendőket.

Ugy egy óra mulva megérkezett a férj vagy huszadmagával.

Az asszonyka gyors mozdulatot tett a haragos férj kiengesztelésére, de hirtelen abban hagyta, valószínűleg azért, mert a bősz férj egy pillantásra sem méltatta.

Ha a gólya-asszonyságnak könnyei vannak, bizonyosan elmossa árjaival azokat a hivatlan vendégeket, talán még a férjét is. De ezek hiányában csendes megadással türe a mellőzés keserűségeit. Mintha tudta volna, hogy az asszonyok osztályrésze a türes és önmegadás. (Szegény asszonyok.)

A vendégek nagyobb része urakból, kisebbik része hölgyekből állott, kik mindannyian a fészkek közelében telepedvén le, egyenkint győződtek meg arról, hogy a mit a ház ura mondott, való igaz. Az elsőfoku vegyes bíróság valószínűleg ezt állapíthatta meg, mert rövid ideig tartó kepelés után annyi-féle repültek, a hányan voltak. A férj velök.

A szegény asszonyka mélyen sértve e szokatlan látogatás, de még inkább a látogatók udvariatlansága által, fáj-dalmában neki esett a kigyónak és ketté tépve — lenyelte.

Ismét egy óra telt el. A gólyaasszony, mintha csak érezte volna, hogy valami veszedelem közeledik, meg sem mozdult a helyéből. Mély bánat vett rajta erőt s alig figyelt kicsinyeinek nagyon is hangos hívó szavaira.

A kis idegen csendesen viselte magát a fészkekben, valószínűleg azért, mert az új helyzet hatott rá félelmitően. A helyzet kínos volt.

Egyszer csak irtózatos szárnyshogás hallatszott a levegőben. Féltekinttem.

Egy óriási gólyasereg jött a szélrózsa minden irányából. Egy perc alatt leereszkedtek s ellepték a környék minden elfoglalható magasabb helyét. Minden tetőn, boglyán, kazalon gólyák ültek. Csak úgy tarkállott tőlük minden.

A sokaság daczára teljes esenduralkodott. Látszott rajtuk, hogy valami komoly dolog hozta őket össze, vonta el foglalkozásuktól, hogy egy nagyon fontos ügyben ítéletet hozzanak.

Ez volt a másodfoku bíróság és a főfórum.

Kis vártatva felállott egy derék him s méltóságteljes léptekkel közeledett a fészkek felé. Háromszor a fészkekbe és ugyannyiszor a mellette álló asszonyra nézett, azután épp oly kimért léptekkel távozott, a hogy jött. Példáját vagy harmincz-negyven gólya követte s mikor mindannyian meggyözödtek arról, hogy a fészkekben „idegen“ van, mint egy varázsütésre állottak fel és elkezdtek kepelni. A bírák példáját a többiek követték s egy pillanat alatt olyan kepelés támadt, hogy szinte rengett

a föld belé. A szegény asszony zavara nőttönött, de nem tehetett semmit.

A következő perczen megszűnt a kepelés. A gólyák egyszerre hallgat-tak el. De ugyanabban a pillanatban megrohanták a szegény asszonyt s a szó-szoros értelmében agyon vagdalták csőreikkel. A kis idegent könyörtelenül kidobták a fészekből, a fészket szét-szörták, a három kis gólyafiókat pedig elvitték. — Azon az udvaron hosszú ideig nem épített többé gólya.

Eddig a történet. Brehm azt mondja, hogy a gólyák szerelemfáltésból ölik meg egymást, különben nem.

Es mivel a családi élet a madaraknál olyan példás, a feleséghez való jutás még oly nehéz, nem csodálkozhatunk azon, hogy ezzel az ártatlan gólyaasszonysággal ily kegyetlenül bán-tak el.

Egy nevezetes momentum azonban nem kerülheti ki a figyelmünket az elmondottak olvasásánál. Az t. i., hogy a cserét észrevették s hogy az asszony hűtlenségét nem egyedül a férj, hanem egy I. és egy II-od foku fórum konstatalta és csak ezután ítelték el a szerencsétlent, továbbá, hogy arra a helyre sokáig nem építettek és hogy a kis libafiókat könyörtelenül kidobták, a fészket szétszörták, a gólyafiókat pedig máshová szállították. (Ha nálunk is ilyen bíróság ítélné. . . Én bizony nem merek erre még csak gondolni se. Mennyi ártatlant itélnének el!)

Mindezen cselekedetek oly magas foku intelligenciára mutatnak, hogy egy pillanatig sem kételkedhetünk abban, hogy az egész alapos meggondolás és higgadt megfontolás folyamánya volt. Természetes, hogy másképp ítélnék a bírák, ha megtudják, hogy a csalást egy pajkos fiu követte el. De hát a való tény kiderítése néha az emberi bírának is igen nehéz, nem ritkán lehetetlen.

Kitűnik ezekből, hogy a madarak, jelesül a gólyák, szigorú erkölcsbírák s hogy ebben a tekintetben épen nem ismerik a tréfát. Hogy az erkölcsiség az értelem kifolyása, azt mindenki tudja és az igazi természetbuvár előtt rég meghaladott álláspont a madarak vagy más, agyvelővel bíró állatoknál értelemről beszélni. A hol agyvelő van, ott értelemnek is kell lenni.

A társaságban élő állatok (méhek, hangyák, stb.) rendkívül értelmesek, az egyedül élők már kevésbé azok.

De akármerre tekintünk, mindenütt azt látjuk, hogy a főtörekvés a család-alapítás és az utódok gondozása, föl-nevelésére irányul még pedig a leg-gyöngédebb módon. És e tekintetben nem ismerünk különbséget, sem a leg-alacsonyabb, sem a legmagasabb szervezettel bíró egyének közt, csak a kivétel módzatai mások. A lényeg mindenütt ugyanaz.

